Humor en emotie: winnaars voor politici

Posted on 24 oktober 2020 by J.M.C.M. Smarius

Wat is het belangrijkst voor politici? Hun standpunten, zoals links of rechts? Of hun persoon?

Toen in 1964 Barry Goldwater de Republikeinse presidentskandidaat was, zei Ronald Reagan:

“You and I are told we must choose between a left or right, but I suggest there is no such thing as a left or right. There is only an up or down. Up to man’s age-old dream – the maximum of individual freedom consistent with order – or down to the ant heap of totalitarianism.”

Deze *A Time for Choosing* toespraak droeg 1 miljoen dollar bij aan de campagne van Goldwater en wordt tegenwoordig wel gezien als het startpunt van Reagan’s politieke loopbaan. [1]

En in 1984, toen Ronald Reagan zelf op 73-jarige leeftijd de Republikeinse presidentskandidaat was tegenover de toen 56-jarige Democratische kandidaat

Walter Mondale, sprak Ronald Reagan op de vraag of hij niet te oud was als presidentskandidaat de volgende inmiddels legendarische woorden:

“I will not make age an issue of this campaign. I am not going to exploit, for political purposes, my opponent’s youth and inexperience.” [2]

De zin is exemplarisch voor Reagan’s gevoel voor humor. Time schreef:

“The Republican actor-turned-statesman ended up winning by a landslide.”

Winnaar om wie hij was

Bij Reagan ging het veel meer om zijn persoonlijkheid dan om zijn standpunten. Reagan was bij het volk populair en won twee opeenvolgende presidentsverkiezingen om wie hij was. Iemand die graag grappen maakt. Zoals de wereldberoemde grap over de economische situatie in toenmalig Rusland:

“You know there’s a ten year delay in the Sovjet Union of delivery of an automobil.

And you go through quite a process when you are ready to buy.

And then you put up the money in advance.

This man, he layed down his money and then the fellar who was in charge said to him:

Okay, come back in ten years and get your car.

And he said: Morning or afternoon?

And the fellar said: Ten years, wat difference does it makes?

And he said: Well, the plumber is coming in the morning.” [3]

Ook andere uitspraken van Reagan blijken de moeite waard om bewaard te blijven.

“Government’s first duty is to protect the people, not run their lives.”

Goed advies voor regeringen in coronatijden en voor wie het oudste beroep ter wereld wil verbieden.

“I’ve noticed that everybody that is for abortion has already been born.”

Alsof je daar iets aan kon doen. Absurde humor.

“Politics is not a bad profession. If you succeed there are many rewards, if you disgrace yourself you can always write a book.” [4]

Schrale troost voor mislukte politici misschien. Satirische humor.

‘Populistisch’ is komischer

Opvallend is, dat men humor in de politiek in de Verenigde Staten met enige regelmaat tegenkomt bij populistisch rechts, bij de Republikeinen. Ook in andere landen blijkt zoiets het geval te zijn.

“De nar mag alles”, was de titel van een essay van Giselinde Kuipers over humor in de politiek. Deze hoogleraar cultuursociologie aan de Universiteit van Amsterdam schreef op 4 september 2019 o.a.:

“Zowel de politieke komieken als de politici die deze narrenvrijheid opeisen, zitten met name bij populistisch rechts, soms ook bij populistisch links. Grijnzend overschrijden ze welbewust politieke fatsoensnormen. Wilders becommentarieerde ooit in de Tweede Kamer het seksleven van de premier. (‘Heel Nederland weet nog niet eens of de heer Rutte ooit een vrouw heeft gehad!’) Baudet komt verkleed als soldaat naar de Tweede Kamer. Hiddema monkelt over integratie tussen de lakens. Kuzu loopt met een enorme Palestijnse vlag (en een camera in zijn kielzog) door Jeruzalem. Als hij door soldaten wordt aangesproken doet hij of zijn neus bloedt.” [5]

Komieken hebben volgens Kuipers van oudsher een bijzondere maatschappelijke positie. “Zij mogen alles wat wij niet mogen. Zolang ze in hun rol zijn, wordt om hun beledigingen, grove opmerkingen, emotionele oprispingen en ongepaste verlangens vrolijk gelachen. Ze kunnen straffeloos inconsistent zijn, want: het is maar een grapje. Steeds meer politici eisen inmiddels deze narrenvrijheid op.

Clownesk: Trump en Johnson

Donald Trump en Boris Johnson gedragen zich uitgesproken clownesk: grappend, grof, ongeremd, inconsistent. In Nederland zagen we de komieke stijl bij Fortuyn, Wilders. De primeur was voor Italië, waar Silvio Berlusconi vanaf 1994 de politiek

domineerde met humor, provocatie en onbeschaamde vriendjespolitiek.

Het is verbluffend hoeveel er mogelijk is als je niet probeert redelijk, rationeel en consistent te zijn. Als je deze mannen (en een enkele vrouw) ziet, vraag je je af waarom politici dit niet eerder geprobeerd hebben. Waarom beleefd zijn tegen je tegenstanders als je ze ook uit kunt lachen? Waarom onwaarheden verbergen als je ze ook grijnzend kunt ontkennen? Waarom met veel pijn en moeite onderhandelen als je gewoon je zin kunt doordrukken, of anders de boel schaterlachend in het honderd kunt laten lopen?

Gewone politici lijken naast deze kleurrijke personages saai en kleurloos; hun procedures en gemier op de vierkante millimeter belachelijk. Het lukt hun nauwelijks om passend te reageren. Als ze boos of geërgerd antwoorden lijkt het kinderachtig en 'zuur'. Als ze meelachen of proberen mee te doen is het houterig en ongemakkelijk. Misschien wel de grootste verdienste van Rutte is dat hij provocaties zo soepel kan pareren. Om de opmerking van Wilders over zijn seksleven schaterde hij vrolijk mee en zei: 'O jaaa. Ook waar ja! (…) Dat ze dat niet weten!' De politici die zich over deze grap druk maakten – overwegend links en vrouw – staken er humorloos bij af."

Serieus is saai

Daar mogen gewone politici het dan mee doen. Saai en kleurloos. Onopvallend. Tenzij hun gedrag ineens opvallend is. Zoals wanneer ze weglopen van een door Geert Wilders gevraagde hoofdelijke stemming. Dan lijkt het geen wonder, dat in de peiling van Maurice de Hond van 23 augustus 2020 de VVD 7 Tweede Kamerzetels verliest ten opzichte van een vorige peiling op 28 juli 2020 en dat het CDA 2 zetels verliest, terwijl de PVV van Geert Wilders 6 zetels wint en de PvdA 3 zetels wint.

Wat zou er gebeuren wanneer bij de volgende Tweede Kamerverkiezingen Pieter Omtzigt meer voorkeurstemmen zou halen dan Hugo de Jonge? Blijft Hugo de Jonge dan toch lijsttrekker?

Strikt logisch is dat niet in wat een democratisch systeem heet te zijn.

Kuipers: "Ons gerationaliseerde democratische systeem kan zich slecht verweren tegen komische ordeverstoring. De drie jaar Trump zijn wat dat betreft leerzaam. Een voor een begeven de checks and balances van de Amerikaanse democratie het

onder het regime van willekeur van de clown-in-chief. Niemand blijkt op te kunnen tegen het grappigste jongetje van de klas. Want het grappigste jongetje is meestal ook de grootste pestkop. Trump maakt ook zijn tegenstanders graag belachelijk."

Trump en Reagan

Trump lijkt best een beetje op Reagan, vond W.B. Kranendonk op 29 september 2016:

"De opvallendste overeenkomst is dat zowel Donald als Ronald voor de bestuurders in Washington een outsider is. Weliswaar was Reagan gouverneur van Californië geweest, maar hij had geen ervaring in het bestuurscentrum van de Verenigde Staten. Terwijl veruit de meesten die in de geschiedenis een gooi hebben gedaan naar het Amerikaanse presidentschap een lange staat van dienst hadden als senator. Reagan had dat niet en Trump heeft dat niet. Net als Trump nu, werd Reagan destijds in de media afgeschilderd als onervaren en ondeskundig. Vanwege zijn carrière in Hollywood werd hij smalend „een filmster, maar dan wel van het tweede garnituur" genoemd. Men noemde hem spottend "de B-acteur". Vooraf betoogde bijna elke krant dat hij nooit zou kunnen winnen. Net zoals dat nu van Trump wordt gezegd. Maar het feit dat hij buitenstaander was, bleek bij de verkiezingen juist een groot voordeel. Dat zou nu ook zomaar kunnen." [6]

Trump neemt geen blad voor de mond. Reagan deed dat ook niet. Theodor Holman vond Trump in 2017 eerder komisch dan slecht. "Maar vergelijk hem eens met onze Nederlandse politici. Alles wat die tijdens de verkiezingen met grote stelligheid beweerden, moet nu worden gelogenstraft. VVD moet nu samenwerken met GroenLinks en D66. De slijmerige vloeibaarheid van de Nederlandse politiek wordt als een voordeel uitgelegd, maar je zou het ook oneerlijk kunnen noemen tegenover de stemmers. Hebben die op de VVD gestemd om met GroenLinks samen te gaan? Onze handjeklappolitiek geeft de democratie een hypocriet mombakkes. Vooral als het CDA bijvoorbeeld in de Tweede Kamer tegen de Oekraïne-inlegvelletjes stemt en in de Eerste Kamer voor. Zo stemmen is bijna usance geworden. Dat partijprogramma's steeds minder betekenen, vinden wij de kracht van ons land. Inderdaad, het voorkomt een sterk leiderschap. Misschien hebben we dat ook niet nodig." [7]

Graptechnisch is Wilders de beste

De cabaretier Guido Weijers vond in 2009 al, dat er meer humor is op rechts. Geert Wilders was voor hem onbetwist de beste cabaretier van de politici: “De onbetwiste koning van het politieke cabaret is natuurlijk Geert Wilders. Die gebruikt zulke goede metaforen, maar ook het overdrijven gaat hem goed af. Zoals hij vorig jaar de begroting noemde: ‘een flutstuk van het slechtste kabinet ooit’. Prachtig natuurlijk, daar kan nooit iemand overheen. Maar ook de belasting op het hoofddoekje, de kopvoddentaks. Dat is toch puur cabaret?! Hij hoopt volgens mij dat iedereen die woorden gaat overnemen. Net als de neologismen van Van Kooten & De Bie. Niemand kan graptechnisch in de buurt komen van Wilders.” [8]

Waarom is humor zo belangrijk in de politiek? Alle succesvolle politici uit het verleden brachten een bepaald soort humor mee. Waarom is een goede politicus tevens een overtuigende comedian?

Rob Wijnberg heeft geprobeerd dat uit te leggen. Hij legt een direct verband tussen het grimmige Nederlandse klimaat en het gebrek aan humor en satire: men kan niet meer relativeren. Met zijn relativerende werking is humor daarom essentieel. Om deze heilzame werking van humor te begrijpen, moet er antwoord gegeven worden op de vraag waarom mensen lachen.

De ontladingstheorie

De filosofische traditie om humor te duiden heeft drie theorieën opgeleverd. De superioriteitstheorie ziet een grap als een plotseling gevoel van verhevenheid. Kant en Schopenhauer houden het op de incongruentietheorie: humor ontstaat wanneer een bepaald verwachtingspatroon wordt doorbroken (een incongruentie). Hoe groter en onverwachter de incongruentie, des te harder de lach, zo luidt de gedachte. De derde theorie, met Sigmund Freud als grootste aanhanger, is de ontladingstheorie. Die stelt dat lachen wordt veroorzaakt door de ontlading van sociale, psychische of fysieke spanning. We lachen omdat we angst of spanning kwijtraken.

Vooral de laatste theorie verschaft inzichten over de functionaliteit van humor. De lach is in staat om emoties op te heffen. Het kan een relativerend en bekoelend effect hebben tijdens verhitte en emotionele maatschappelijke en politieke discussies. Komedianten bezitten het vermogen om het zieke politieke en

maatschappelijke debat te voorzien van een ideaal medicijn: een gezonde dosis relativerende humor. De mogelijkheid om fundamentele debatten te voeren zonder gespannen sfeer is een groot goed. Wanneer ergens in Nederland een grootmeester van de lach het theater wil inwisselen voor de politieke arena, verdient diegene daarom een staande ovatie ter aanmoediging. [9]

Hoe komen mensen tot hun keuze?

“De politiek draait niet om het beste idee, maar om de best gecommuniceerde emotie”, zo schreef

Walter Limpens in 2010.

“Lang werd er gedacht dat stemmers kiezen op de partij met de meest overtuigende rationele argumenten. Gedragswetenschappelijk onderzoek laat echter iets anders zien. De politiek is geen marktplaats van ideeën, maar van emoties. Hoe dichter we bij de verkiezingsdag komen, hoe meer er wordt gezegd en geschreven over de standpunten, reacties en tegenreacties van politici en hun partijen. Wat opvalt, is dat er opmerkelijk weinig aandacht is voor de psychologische werking van het politieke stemproces. Hoe komen stemmers tot hun keuze? Welke breinprocessen zijn hier verantwoordelijk voor? En vooral: hoe proberen de politici dit te beïnvloeden? Hoe dacht men lange tijd over de werking van stemgedrag? De kiezer werd lang gezien als, zoals economen het noemen, de *homo economicus*. De mens maakt optimale keuzes, die in het belang van de persoon zelf zijn en door rationele afwegingen tot stand komen. In de politiek betekent dit het volgende: een persoon kijkt naar de standpunten van politieke partijen, denkt hier goed over na, en maakt vervolgens een keuze voor de partij die het beste in staat is om zijn belangen te behartigen.

De politiek als een marktplaats van ideeën, die door politici worden gepitcht. En de kiezer maakt vervolgens de beste keuze. Kortom, een erg rationeel model. En hoe zit het dan met de emoties van een persoon? Belangrijk, maar uiteindelijk wordt er gestemd op basis van een rationele overtuiging.

Dankzij gedragswetenschappers als Nobelprijswinnaar Daniel Kahneman weten we inmiddels dat de homo economicus niet bestaat. De invloed van emoties op het denk- en keuzeproces is door economen zwaar onderschat. Hetzelfde geldt voor politieke keuzes. Onderzoek toont aan dat de cognitieve en emotionele associaties die mensen hebben bij politieke kandidaten even zwaar meetellen in het

voorspellen van de verkiezingsuitslag. En als hun emoties botsen met hun rationele mening over de beleidsmaatregelen, winnen de emoties. Het gevoel bij een kandidaat is dus belangrijker dan de rationele mening." [10]

We kiezen op het eerste gezicht

Het meest overtuigende bewijs dat gestemd wordt op basis van gevoel, komt voort uit onderzoeken van Alexander Todorov. Hij liet zijn respondenten foto's zien van de winnaars en verliezers van verkiezingen voor het Amerikaans Congres en de House of Representatives. Vervolgens vroeg hij hen wie van de kandidaten het meest competent was. Indien wordt gekozen op basis van rationele argumenten en standpunten, is deze vraag over het uiterlijk van politici vreemd en betekenisloos.

Maar Todorov kon 70% van de winnaars accuraat voorspellen met het antwoord van respondenten op de vraag wie er het meest competent uitzag. De uitkomsten konden met eenzelfde accuratesse voorspeld worden als de foto's slechts één seconde aan de deelnemers werden getoond. Blijkbaar weten we binnen die ene seconde al of iemand een goede politicus is of niet. Zonder dat die kandidaat ook maar een woord heeft gezegd Het werd helemaal spectaculair toen de winnaars in een vervolgstudie voorspeld konden worden door de foto's 1/10de van een seconde te laten zien. [11]

Wanneer het gevoel bepaalt wat iemand gaat stemmen, zou je dit terug moeten vinden in het brein. Om hier meer inzicht in te krijgen, deed Walter Limpens verder onderzoek. Studenten met politieke voorkeur voor VVD, D66 of GroenLinks werden in de scanner gelegd. De studenten reageerden inderdaad met meer positieve dan negatieve emoties op afbeeldingen en stellingen van de lijsttrekker van hun favoriete partij ten opzichte van de andere partijen. Hun eigen partij zorgde voor significant meer aantrekkelijkheid, en minder irritatie en angst dan een andere partij. Het is dus volgens Lippens mogelijk om aan de hand van iemands gevoel te voorspellen wat diegene gaat stemmen.

De emotie is sterker dan de ratio

In een ander onderzoek werd aangetoond dat emoties, die worden opgewekt door de manier van communicatie, vaak meer invloed hebben dan de inhoud van de boodschap. In een experiment werden twee commercials gebruikt (positief en

negatief), waarvan de argumenten identiek waren.

De commercials werden ondersteund door weinig of veel emotionele muziek en beelden. Het bleek dat de emotionele commercials beter in staat waren mensen bij een campagne te betrekken.

Het gevoel dat een politicus bij mensen opwekt heeft vaak meer invloed dan de politieke standpunten die deze communiceert. Humor is effectief omdat het de weerstand van de luisteraar verlaagt. Omdat mensen lachen, wordt hun stemming positiever en besteden zij minder aandacht aan het feit dat ze worden beïnvloed.

Winston Churchill zei eens: "Imagination comforts men of what they can not be. Humor consoles them of what they are." [12] Humor troost mensen dat ze zijn wie ze zijn. Om gezond te blijven en niet te verzuren moet je om jezelf kunnen blijven lachen.

Psychologen weten dat je emoties niet kunt bestrijden met ratio, want het gevoel wint het altijd van de kennis. Reagan wist dit. Trump weet dat.

Zoals Walter Limpens al schreef:

"De politiek is geen marktplaats van ideeën, maar een marktplaats van emoties."

Noten bij dit artikel van J. Smarius

[1] : Ronald Reagan, Wikipedia
https://nl.wikipedia.org/wiki/Ronald_Reagan

[2] : Reagan's Age-Old Wisdom, Top 10 Memorable Debate Moments, Time
http://content.time.com/time/specials/packages/article/0,28804,1844704_1844706_1844612,00.html

[3] : De beste moppen van Ronald Reagan, 12 maart 2016
https://radio1.be/de-beste-moppen-van-ronald-reagan

[4] : Citaten.NET
https://citaten.net/zoeken/citaten_van-ronald_reagan.html

[5] : De nar mag alles, door Giselinde Kuipers, De Groene Amsterdammer, 4 september 2019

https://www.groene.nl/artikel/de-nar-mag-alles

[6] : Trump lijkt best een beetje op Reagan door W.B. Kranendonk, Reformatorisch Dagblad, 29 september 2016, digibron
https://www.digibron.nl/viewer/collectie/Digibron/id/0c1276de8ce9359a0ece75d02e4ec924

[7] : Vergelijk Trump eens met onze Nederlandse politici door Theodor Holman, Het Parool, 1 juni 2017
https://www.parool.nl/nieuws/vergelijk-trump-eens-met-onze-nederlandse-politici~bd867966/

[8] : Guido Weijers: 'Pechtold authentiek, Kant humorloos' door Wouter Sinke, HP De Tijd, 17 september 2009
https://www.hpdetijd.nl/2009-09-17/guido-weijers-pechtold-authentiek-kant-humorloos/

[9] : Waarom is humor zo belangrijk in de politiek?
http://www.wrmmagazine.nl/waarom-is-humor-zo-belangrijk-in-de-politiek/

[10] : De politiek draait niet om het beste idee, maar om de best gecommuniceerde emotie door Walter Limpens, Neurensics, Marketingfacts, 21 februari 2010
https://www.marketingfacts.nl/berichten/de-politiek-draait-niet-om-het-beste-idee-maar-om-de-best-gecommuniceerde-e

[11] : Alexander Todorov: Face Value: The Irresistible Influence of First Impressions, 6 juni 2017
https://www.amazon.com/Face-Value-Irresistible-Influence-Impressions/dp/0691167494#:~:text=A%20fascinating%20scientific%20account%20of,our%20judgments%20actually%20tell%20us.

[12] : Proverb.me
https://proverb.me/en/quotes/authors/winston-churchill/winston-churchill-imagination-comforts-men-what-they-can-not-be